

שליחות לעכו"ם במתנות עניים

איתא במשנה פאה, פ"ב מ"ז: "שדה שקצרוה גויים, קצרוה ליסטים, קרסמוה נמלים, שברתה הרוח או בהמה — פטורה. קצר חציה וקצרו ליסטים חציה — פטורה. שחובת הפאה בקמה". ופירשו הר"מ והר"ב: "פטורה" דכתיב גבי פאה "ובקצרכם" — עד שתהיו אתם הקוצרים.

נמצאנו למדים שעכום אינו שייך בלקט, שכחה, ופאה, ואף כשהתבואה של ישראל — כיון שקצרוה עכו"ם — הרי פטרו אותה מדין מתנות-עניים.

הרמב"ם הביא דין זה להלכה, בפ"ד מהל' מתנות עניים, ה"ד: "שדה שקצרוה גכריים לעצמן או שקצרוה ליסטים, או קרסמוה נמלים, או שברתה הרוח או בהמה — הרי זו פטורה מן הפאה, שחובת הפאה בקמה".

וכבר דייק הכס"מ מלשונו של הרמב"ם: "שקצרוה לעצמם" דוקא, אבל אם קצרוה לישראל — חייבת השדה בפאה, ומקור הדברים בירושלמי פאה, פ"ב ה"ה.

אלא שדין זה תמוה, לכאורה כיון שבכה"ת כולה אמרינן דאין שליחות לעכו"ם, ומהיכי תיתי לומר דבמקום שמלקט הנכרי עבור ישראל, תתחייב השדה בפאה כאילו חוזרת הפעולה לגבי המשלח ישראל, ומתחייבת ?

וכבר הרגיש בזה הרדב"ז, וכתב להעמיד דברי הרמב"ם בשכיר — שהיה הגוי שכירו י"ל ישראל. ובמקרה כזה — פשיטא שחייבת השדה בפאה.

וב"מחנה אפרים" הל' שלוחין סי' י"א, דאף ש"אין שליחות לעכו"ם", מ"מ אם שכרו, יש שליחות ד"יד פועל — כיד בעה"ב, וראיה מהירושלמי שמעמיד דינא דמתניתין בפועל עכו"ם שקצר לישראל וחייבת השדה בפאה, ובמקו"א נשנה דין זה לגבי לקט, וה"ה לשכחה. ולמרות שבכה"ת שליחות, הרי כאן אמרינן יד פועל כיד בעה"ב.

וב"נתיבות" דוחה ראיתו מהירושלמי, וסובר דאף שאין שליחות לעכו"ם — אין השדה פטורה מפאה אא"כ — קצרו לעכו"ם, אבל קצרו לישראל — חייב, אפילו אם אינו שכירו, וכדברי הכס"מ.

הנפק"מ תהיה במקום שהקוצר אינו שכיר או פועל של בעה"ב, וקצרו לישראל, דלמח"א תפטר התבואה מדין פאה ולדעת ה"נתיבות" תתחייב.

ה"מנחת חינוך", במצוה רט"ז מביא ראיה לשיטת המח"א, מהא דכתיב "ובקצרכם" — דוקא לישראל, אבל קרסמוה נמלים או שברתה הרוח ובהמה — פטור, דגוה"כ הוא

דיקצורה ישראל. א"כ בודאי עכו"ם סתם אפילו קצר לצורך ישראל גזה"כ הוא שתפטר התבואה מדין לש"פ, דמחייבין דוקא היכא דקצר ישראל.

ונראה לתלות מחלוקתם בחקירה בעיקר דינא דפאה, אי הוי "חובת גברא" להפריש פאה, או "חובת החפצא" — התבואה, שיפרישו ממנה פאה. ויסוד חקירה זו בברור הכללי בגדר "מצות התלויות בארץ", אם נהגות דוקא בדברים שקדושתן — מאליהן היא באה, כמו תרו"מ שם החובה היא על החפצא — על גוף הפירות, או שגם במקום שהחובה היא "חובת הגברא", כמו בכורים, אנו אומרים שהמצוה היא מהב"א ?

ובספר "תורת הארץ" העלה כצד הראשון, שמהב"א הוי רק אותן מצוות שהן "חובת ארעא" כתרו"מ, אבל בכורים שהיא חובת הגוף ואינה חובה המוטלת על הפירות לא הוי מהב"א. והביא ראיה מהתוס' ב"ב פ"א ע"א שהביא לחלק כן, בשם "הרשב"א".

והנה, גבי לש"פ מצינו מחלוקת ראשונים: רש"י (בקדושין ל"ז ע"א, ד"ה "חובת קרקע") וכן הרמב"ם ורוב הראשונים ס"ל דחייב לש"פ חל על הפירות — "חובת ארעא", אבל "המיוחס לריטב"א" (בגיטין מ"ז) חולק וס"ל דלש"פ הוי חובת גברא (!) ולא חובת ארעא; (ואף שהגירסה המצויה היא: "ארץ ישראל רמיא", צ"ל "אישראל רמיא" וכן תיקן בעל "כור לזהב" באות ר, וע"ע בהע' הר"א ליכטנשטיין, הע' 338) וז"ל: "דגוי אינו בתורת לקט והא לא מצוה התלויה בארץ לחוד היא, אלא אישראל רמיא למעבדא בארץ, אבל עליה הגוי לא רמיא". עכ"ל.

היוצא מדברי "המיוחס לריטב"א" (שהם חידושי רבינו קרשקש, עיין בהקדמת הר"א לכטנשטיין ל"חידושי הריטב"א" עמ' 17—31) שלש"פ לא הוי כתרו"מ, וכל החיוב מוטל על הגברא, והיכא דהגברא לאו בר-חיוב הוא, כמו עכו"ם שאינו בתורת לש"פ — לא חל על התבואה דין לש"פ.

עוד חקרו בדין לש"פ ותרו"מ, אי אזלינן בתר עושה מעשה הקצירה, או בתר הבעלים — שהרי הממרח מחייב את התבואה בתרו"מ, הוא הדין בלש"פ (אלא דיקשה ממתניתין דמוכר דאזלינן בתר הבעלים, ואף במקום שקצר עכו"ם לישראל — חיבת התבואה בלש"פ ? ועיין מה שתירץ בזה בעל "תורת הארץ" בפ"ה).

ולנדוד י"ל, דהריטב"א וסיעת החולקים עליו נחלקו במשמעות לשון "ובקצרכם"; הריטב"א הבין שלשון זו קאי על הפועל את הפעולה, היינו: דבעינן שם "קצירת ישראל", ולא סגי ב"שם קצירה" לבד, לכן היכא דקצר עכו"ם תפטר התבואה מלש"פ, שאז הוי עליה "שם קציר עכו"ם" וע"כ נצטרך להעמיד מתניתין כמח"א במקרה של שכיר או פועל, ואז הוי י"ד פועל כיד בעה"ב" וחזור להיות על התבואה "שם קציר ישראל".

משכא"כ רש"י וכל שאר הראשונים הבינו ד"בקצרכם" קאי על "שם קצירה" — למעט "שברתה הרוח או אכלתה בהמה" דאז הוי החסרון בגוף הקצירה, ואילו המיעוט של "ובקצרכם" — אתם ולא עכו"ם קאי על הקוצר ולא על הקצירה, וכמדויק היטב מלשון הר"ב: "עד שתהיו אתם הקוצרים".

ממילא: עכו"ם, אף שאינו בתורת "קציר לש"פ", הרי ישנו בתורת קצירה רגילה, ומצד "שם קצירה" אין כאן חסרון כלל. ולמרות שעדיין ישנו החסרון של "שם קוצר

ישראל" הרי רש"י וסיעתו סוברים שחובת לש"פ היא "חובת ארעא" ולא "חובת גברא"
(כשיטת הריטב"א) ואפילו היכא דקצרו עכו"ם — כיון דהתבואה נקצרה בשביל ישראל,
חל חיוב לש"פ על התבואה.
אבל במקום שקצרו העכו"ם לעצמן — אז חל על התבואה עצמה שם "קציר עכו"ם"
ולכן פטורה מלש"פ, וכדפסק הרמב"ם.